

राज्यातील प्रमुख खनिजाच्या डम्पसची निर्गती
करण्यासाठी सुधारीत धोरण निश्चित करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: एमएनजी-०२११/ प्र.क्र.३८/ उद्योग-९,
मंत्रालय, मुंबई.

दिनांक : १५ मार्च, २०१४

वाचा -

शासन आदेश क्र. एमसीआर २१७७/ ११८६६७ (१४४०)/उद्योग-९, दि.१३.०६.१९७७.

प्रस्तावना -

खाजगी उद्योजक तसेच सार्वजनिक उपक्रमांना देण्यात आलेल्या खाणपट्टा क्षेत्रातून उच्च प्रतीच्या खनिजाची निर्गती करण्यात येऊन निम्न प्रतीचे खनिज व ओवर बर्डन साठवून ठेवण्यात आल्याने राज्यात डम्पची निर्मिती झाली आहे. खनिज सवलत नियम, १९६० व महाराष्ट्र जमीन महसूल संहीता, १९६६ च्या कलम ४८(१) नुसार या डम्पची मालकी राज्य शासनाची आहे. त्या काळात खनिज दर्जान्तीचे तंत्र विकसित नसल्याने बॉक्साईट, लोह व मँगेनीज खनिजांच्या बाबतीत असे डम्प निर्माण झाले आहेत. तसेच सन २००३ पूर्वी खाणकाम बंद कार्यक्रम योजना अनिवार्य नसल्याने उत्खनितजागी या मातीमिश्रीत खनिजाची भर टाकून जागा पुर्ववत करण्यात आलेली नाही. परिणामी डम्पसचे ढीग जमीनींवर तसेच पडून राहील्यामुळे जमीन नापीक राहीली आहे तसेच खाणपट्ट्यांची मुदत संपल्यापासून संबंधीत जमीन मालकांना खाणपट्टेधारकांकडून कोणतीही नुकसान भरपाई मिळत नाही.

या डम्पसची निर्गती करण्यासंदर्भात दि.१३.०६.१९७७ रोजी शासन आदेश निर्गमित करण्यात आलेले आहेत. तथापि, सन १९७७ पासून लोटलेल्या कालावधीमध्ये खनिकर्म क्षेत्रात झालेले बदल तसेच निम्न प्रतीच्या खनिजावर प्रक्रिया करून दर्जाउन्ती करण्याचे विकासीत झालेले तंत्र, या बाबी विचारात घेऊन डम्पस निर्गतीच्या प्रचलित धोरणात बदल करणे अनिवार्य ठरल्याने डम्पस निर्गतीच्या धोरणात सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय-

राज्यात ठिकठिकाणी वैध खाणक्षेत्राबाहेर असलेल्या प्रमुख खनिजाच्या डम्पसची निर्गती करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी :-

१) **डम्प निर्गतीचे धोरण** :- खाजगी तसेच सरकारी व वन क्षेत्रातील प्रमुख खनिजांच्या डम्पची " जसे आहे जेथे आहे " या तत्वावर मोहरबंद निवीदा पृष्ठतीने लिलावाद्वारे निर्गती करावी. सर्वोच्च देकार बोलणा-यास अशी परवानगी देण्यात यावी.

२) **सक्षम प्राधिकारी** :-

अ) डम्प निर्गतीची कार्यवाही संचालक, भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाच्या स्तरावर संबंधीत जिल्हाधिका-यांशी विचार विनिमय करून करण्यात यावी.

आ) डम्प लिलावाची प्रक्रीया संबंधीत जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांच्यामार्फत अपर जिल्हाधिकारी यांच्या व्यक्तीगत नियंत्रणाखाली व देखरेखीखाली पार पाडण्यात यावी.

३) **सर्वेक्षण व दर्जा/साठा निश्चिती** :- डम्प मधील उपलब्ध खनिजाचा साठा व दर्जा शास्त्रोक्त व वस्तुनिष्ठपणे निश्चित करण्याबाबतच्या सूचना संचालक, भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांच्याकडून देण्यात येतील. त्यासाठी भारतीय खाण व्युरो यांच्याद्वारे अवलंबिण्यात येणारी कार्यपृष्ठती पथदर्शी म्हणून विचारात घ्यावी.

४) **ऑफसेट किंमत** :- सर्वेक्षणांती दर्जा व साठा निश्चित झालेल्या डम्पच्या बाबतीत त्यातील खनिज साठा व दर्जा लक्षात घेऊन प्रचलीत दराने देय ठरणा-या स्वामित्वधनाएवढी ॲफसेट प्राईस संबंधीत जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांनी निश्चित करावी व त्यास संचालक, भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर यांची मान्यता घ्यावी

५) **जाहीरात व प्रसिद्धी** :-

अ) लिलावाबाबतची जाहीरात राज्यस्तरावरील एका व जिल्हयातील दोन प्रमुख वर्तमानपत्रात लिलावापूर्वी किमान १५ दिवस अगोदर प्रसिद्ध करण्यात यावी. तसेच सदर जाहीरात संबंधीत जिल्हाधिकारी कार्यालय/जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांच्या कार्यालयातील सूचना फलकावर लावणे आणि संबंधीत जिल्हाधिकारी कार्यालयाच्या वेबसाईटवर प्रसिद्ध करणे बंधनकारक आहे.

आ) लिलावाची कार्यपृष्ठती, डम्पचे ठिकाण (सर्वे क्र., भोगवटाप्रकार), अंदाजीत साठा, दर्जा, हातची किंमत, काम पूर्ण करण्याचा अपेक्षीत कालावधी, लिलाव "जसे आहे जिथे आहे" तत्वावर करणे या बाबींचाही जाहीरातीमध्ये विशेषत्वाने समावेश करण्यात यावा.

इ) डम्प जर खाजगी मालकीच्या जागी असेल तर अशा डम्पची लिलावाद्वारे निर्गती करीत असताना जो सर्वोच्च दर प्राप्त होईल त्या दराने ४० % डम्पची निर्गती करण्याची परवानगी संबंधीत भू-पृष्ठ धारकास मिळेल, ही बाबही जाहीरातीमध्ये अंतर्भूत करावी.

६) **कार्यपृष्ठती** :-

अ) डम्प निर्गतीसंदर्भातील लिलाव दोन लिफाफा (2 Bid System) पद्धतीने करण्यात यावा.प्रथम लिफाफयात अर्जदाराची तांत्रिक क्षमता दर्शविणारी माहीती असावी.उदा.आयकराचा भरणा करीत असल्याबाबतची कागदपत्रे,पॅनकार्ड,खनिजाच्या हाताळणीचा अनुभव,खनिजाचा वापर,यंत्रसामुग्रीचा तपशील.अशाप्रकारे तांत्रिक दृष्ट्या पात्र ठरलेल्या निवीदा धारकांचीच आर्थिक निवीदा (लिफाफा क्र.२)उघडण्यात यावीत.सदर डम्पचे लिलाव ई-टेंडरींगद्वारे करण्यास प्रात्साहन देण्यात यावे.

आ) एखाद्या डम्प्स च्या लिलावामध्ये ऑफसेट किंमतीपेक्षा कमी किंमतीची निवीदा प्राप्त झाल्यास त्याची सविस्तर कारणे नोंदवून त्या सर्वे क्र.तील डम्प्सचा फेरलिलाव करण्यात यावा.

इ) फेरलिलाव लावूनही योग्य बोली प्राप्त न झाल्यास त्याची सर्वसाधारण सविस्तर करणे नोंदवून योग्य कारणमिमांसा देऊन संबंधीत डम्पची हातची किंमत जास्तीत जास्त २५ % पर्यंत कमी करून त्या संबंधीत डम्पचा फेरलिलाव करावा.

ई) लिलावात सर्वोच्च देकार देणा-या व्यक्तीकडून त्याने दिलेल्या देकाराच्या रकमेच्या १/४ इतकी रक्कम लिलावाच्या दिवशीच भरणा करून घ्यावी व तसे करताना, त्यांनी लिलावात भाग घेताना भरलेली अनामत रक्कम त्यात समायोजीत करण्यात यावी.लिलावधारकाने लिलावाची / परवान्याची उर्वरीत रक्कम १५ दिवसात न भरल्यास त्याला संपूर्ण राज्यासाठी काळ्या यादीत टाकून कोणत्याही जिल्ह्यात लिलावासाठी भाग घेण्यासाठी अपात्र ठरविण्यात यावे.

उ) लिलावधारकाने लिलावाच्या अटी व शर्तीचे यथोचीत पालन करण्याच्या अनुषंगाने ऑफसेट प्राईसच्या २०% रक्कम अनामत रक्कम म्हणून संबंधीत जिल्हाधिकारी यांच्याकडे ठेवणे आवश्यक राहील.ही रक्कम लिलावधारकाने लिलावाचे मुदतीत सर्व अटी व शर्तीचे योग्यरीत्या पालन केल्यास ,लिलावाची मुदत संपल्यावर परत करण्यात येईल.

(७) प्रथम नकाराचा अधिकार :-

डम्प जर खाजगी मालकीच्या जागी असेल तर अशा डम्पची लिलावाद्वारे निर्गती करीत असताना लिलावामध्ये जो सर्वोच्च दर प्राप्त होईल त्या दराने ४० % डम्प्सची निर्गती करण्याची परवानगी भू-पृष्ठ धारकास मिळेल. मात्र भू-पृष्ठ धारकाने लिलाव प्रक्रीया पूर्ण झाल्यापासून ७ (सात)कामकाजांच्या दिवसांच्या आत या ४० % डम्प संदर्भात आवश्यक रकमेचा भरणा न केल्यास किंवा ४० % डम्पची निर्गती करण्यास लेखी असमर्थता व्यक्त केल्यास ,संपूर्ण डम्पसची निर्गती करण्याची परवानगी सर्वोच्च बोली धारकास आपोआप प्राप्त होईल.

(८) सक्षम प्राधिकरणांची मान्यता :-

प्रत्यक्ष निर्गतीपूर्वी आवश्यकतेनुसार वन व पर्यावरण विभागासह इतर स्थानिक प्राधिकरणांची तसेच शासनाच्या संबंधित विभागांच्या पूर्वपरवानगी आवश्यक असतील तर त्या मिळविण्याची जबाबदारी संबंधित लिलावधारकाची राहील

१) शास्ती :-

अ) डम्प उचलण्यासंदर्भात निश्चित करून दिलेल्या खोलीपेक्षा ,क्षेत्राबाहेर उत्खनन केल्यास, सदर उत्खनन अवैध उत्खनन समजण्यात येऊन संबंधितांविरुद प्रचलीत नियमानुसार कारवाई करण्यात यावी.तसेच त्याचा ठेका / परवाना रद्द करून फौजदारी स्वरूपाची कारवाई करण्यात यावी.तसेच भरलेली अनामत रक्कम जप्त करण्यात यावी.

आ) लिलावातील अटी व शर्तीचे यथोचीत पालन न केल्यास वरील परिच्छेद क्र.६(उ) मध्ये नमूद केलेली अनामत रक्कम जप्त करण्यात येईल.

१०) वाहतुकीची कार्यपद्धती :- डम्पची वाहतूक करण्यासंदर्भात आवश्यक परवाने/ बारकोडींग असलेले पासेस पुस्तके लिलावधारकाला जिल्हाधिकारी कार्यालय / जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांच्या कार्यालयाकडून देण्यात येतील.डम्पच्या वाहतुकीसाठी आच्छादीत वाहनांचा वापर करणे बंधनकारक राहील.

११ सर्वसाधारण :-

अ) प्रस्तावीत लिलावासंदर्भात अन्य काही तक्रारी/आक्षेप/सुचना प्राप्त झाल्यास संबंधीत जिल्हाधिकारी यांनी त्याची तपासणी/चौकशी करावी व उचीत निर्णय घ्यावा.

आ) लिलावात भाग घेणा-या ज्या व्यक्तीचा देकार / निवीदा स्वीकारण्यात आली नसेल,त्यांनी लिलावात भाग घेण्यासाठी भरलेली अनामत रक्कम लिलावाची कार्यवाही संपताच परत करण्यात यावी.

इ) डम्प निर्गतीच्या परवानगीमुळे संबंधीत जमिनीच्या भुपृष्ठ अधिकाराच्या स्थितीत कोणताही बदल होणार नाही.

ई) अपेक्षीत कालावधीत काम पूर्ण न झाल्यास , काम पूर्ण न होण्याची कारणे खरी व समर्थनीय असल्याची संचालक,भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय यांची खात्री झाल्यास हा कालावधी वाढवून देण्याचा अधिकार संचालक,भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय यांना देण्यात येत आहे.

उ) लिलावधारकाने प्रत्यक्ष डम्प निर्गती करण्यापूर्वी संबंधीत उपसंचालक,भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय यांच्याकडून खनिज हाताळणी परवाना प्राप्त करून घेणे बंधनकारक आहे.

२) या शासन निर्णयाच्या निर्गमनाच्या दिनांकापर्यंत शासनाच्या स्तरावर प्राप्त झालेले व प्रलंबित असलेले डम्प निर्गतीसाठी प्राप्त अर्ज या निर्णयाच्या दिनांकापासून संचालक,भुविज्ञान व खनिकर्म

संचालनालय, नागपूर यांच्याकडे परत पाठविण्यात येत आहेत. असे अर्ज तसेच संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाच्या स्तरावर वरील प्रमाणे प्राप्त अर्जासंदर्भात संचालनालयाच्या स्तरावरून कार्यवाही करून ते निकाली काढण्यात यावेत.

३) प्रस्तुत शासन निर्णयान्वये या विभागाचे दिनांक १३/६/१९७७ चे आदेश निरसित करण्यात आहेत.

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०१४०३१५१११५८९९१० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(व.शं.कुलकर्णी)

शासनाचे उपसचिव

प्रति,

संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, खनिज भवन, सिमेंट रोड, शिवाजीनगर, नागपूर.

प्रत-

१. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
२. मा.राज्यमंत्री (खनिकर्म) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. महालेखापाल-१, महाराष्ट्र राज्य (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई.
४. महालेखापाल-२, महाराष्ट्र राज्य (लेखा व अनुज्ञेयता), नागपूर.
५. महसूल व वन विभाग (महसूल) / महसूल व वन विभाग (वने) / वित्त विभाग व पर्यावरण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
६. प्रधान सचिव (उद्योग) यांचे स्वीय सहाय्यक, ऊद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
७. सर्व जिल्हाधिकारी / सर्व जिल्हा खनिकर्म अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य.
८. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, नागपूर.
९. उपसंचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म प्रादेशिक कार्यालये, नागपूर / चंद्रपूर / औरंगाबाद / कोल्हापूर.
१०. उपसचिव (उद्योग-९), ऊद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
११. निवडनस्ती, उद्योग-९ कार्यासन, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.